

LUND UNIVERSITY

Tappat och gömt i kanikernas kor

rekonstruktion och omvärdering av 1833 års arkeologiska fynd från Lunds domkyrkas korstolar

Manhag, Andreas

Published in:
ALE

2023

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Manhag, A. (2023). Tappat och gömt i kanikernas kor: rekonstruktion och omvärdering av 1833 års arkeologiska fynd från Lunds domkyrkas korstolar. *ALE*, 2023(4), 37-62.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Tappat och gömt i kanikernas kor

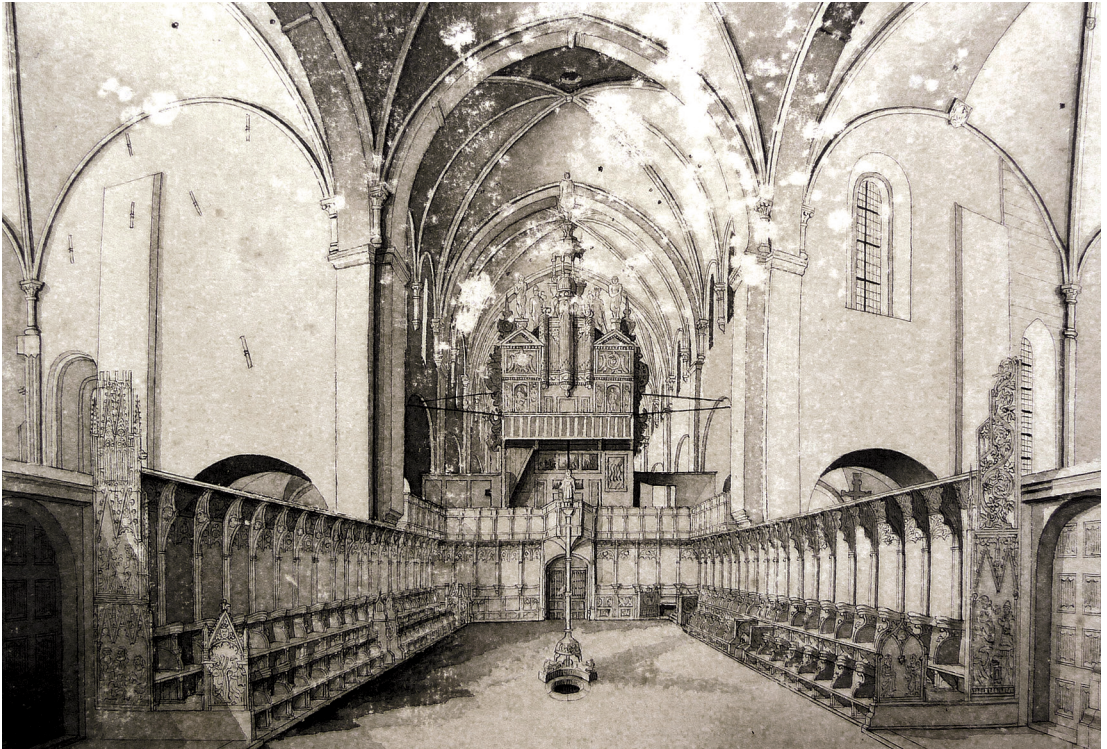
Rekonstruktion och omvärdering av 1833 års arkeologiska fynd från Lunds domkyrkas korstolar

ANDREAS MANHAG

Antikvarie, Historiska museet vid Lunds universitet

Det har gått snart 200 år sedan ett av Lunds mest spektakulära arkeologiska fynd gjordes under domkyrkans korstolar. Det är nästintill världsunikt, men har trots det ägnats förvånansvärt lite uppmärksamhet. Nu kan tidigare okända arkivhandlingar, upprättade 1833 av den förbisedde arkeologen Nils Johan Ekdahl, sprida nytt ljus över fyndet. De avslöjar att fyndets sammansättning, så som det har presenterats på Historiska museet och Domkyrkomuseum, är missvisande. En stor mängd föremål har över tid blivit separerade från fyndet, medan andra har lagts till. Tack vare Ekdahls ytterst noggranna dokumentation har nu inte endast fyndet kunnat rekonstrueras, utan också själva fyndplatsen. Det går således att fastslå exakt var under korstolarna som de enskilda föremålen tappades, eller, som i vissa fall, gömdes. De nya upptäckterna har resulterat i en djupare förståelse av det medeltida domkapitlets vardagsliv i domkyrkans högkor. Forskningen har möjliggjorts tack vare Anders Althins Stiftelse.

Under sensommaren 1833, i samband med rivningen av Lunds domkyrkas högkor, gjordes ett oväntat fynd under de demonterade korstolarna (figur 1). I det djupa lager damm som hade ansamlats sedan korstolarna tillverkades och ställdes upp på 1360-talet hittades en stor mängd mynt, skriftfragment och allehanda vardagsföremål. Merparten av föremålen har sedan 1834 varit förvarade på Historiska museet vid Lunds universitet (LUHM) och fyndets innehåll publicerades 1835 och 1836.¹ Trots det, och trots fyndets världsunika status,² har det endast studerats i en mycket begränsad omfattning.

Figur 1. Högkoret från öster, dokumenterat av E.E. Nielsen strax innan dess förstörelse 1833. Källa: ATA.

De skrivna texterna har förvisso till viss del blivit analyserade, men resten av fyndet har knappt ägnats någon uppmärksamhet.³

Nya upptäckter i arkiv och på museer kan nu avslöja tidigare okända aspekter gällande omständigheterna kring fyndet och dess ursprungliga innehåll. Det visar sig att fyndets sammansättning, så som det har presenterats sedan 1800-talets mitt och fram till idag, är gravt missvisande. Dessutom har det visat sig att fyndet inte gjordes av professor Carl Georg Brunius, som det brukar hävdas,⁴ utan av den nitiske arkeologen pastor Nils Johan Ekdahl (1799–1870, figur 2),⁵ i samband med hans omfattande inventering av domkyrkan och dess inventarier, som gjordes på uppdrag av Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (KVHAA).⁶

Det är denne historiskt förbisedde Ekdahls detaljerade men sällan nyttjade förteckningar över fyndet,⁷ så väl som hans tidigare okända undersökningsprotokoll,⁸ samtliga förvarade på Antikvarisk-Topografiska arkivet i Stockholm (ATA), som har möjliggjort en rekonstruktion av den arkeologiska upptäckstens

Figur 2. Pastor Nils Johan Ekdahl (1799–1870), porträtterad efter 1838, förmodligen av Carl Peter Lehmann. Foto: Statens konstmuseer, av original i Adolf Fredriks församling.

ursprungliga innehåll. Rekonstruktionen avslöjar att de till nu utställda föremålen skiljer sig avsevärt från vad som hittades 1833. Flera föremål har över tid separerats från det ursprungliga fyndet, medan andra har tillförts. Detta har resulterat i en etablerad men felaktig bild av vad som verkligen hittades under korstolarna. Överraskande nog har Ekdahls noggranna dokumentation dessutom gjort det möjligt att bedöma exakt var de enskilda fynden gjordes, samt tack vare det bedöma vilken grupp inom domkapitlet som de har tillhört. Några enskilda föremål har till och med kunnat knytas till en historiskt känd person. Rekonstruktionen av fyndet avslöjar också att en del av föremålen måste vara medvetet gömda under korstolarna.

Datering av fyndet

Korstolarna uppfördes för domkapitlets verksamhet på 1360-talet,⁹ och användes med det syftet fram till det att domkapitlet upplöstes 1671, dock mer sällan efter reformationen 1536.¹⁰ Universitetet övertog 1668 domkapitlets funktion och därefter kom korstolarna främst att användas vid de akademiska promotionerna. En god indikation på skillnaden i bruk före och efter reformationen ger de omkring 550 mynt som hittades under korstolarna 1833. Enligt Ekdahl var den övervägande delen medeltida och de äldsta var daterade till mitten av 1300-talet. Endast elva mynt var utgivna av de efterreformatoriska danska monarkerna Kristian III (reg. 1534–59), Fredrik II (reg. 1559–88) och Kristian IV (reg. 1588–1648). Från den svenska tiden efter 1658 hittades endast sju mynt, utgivna av antingen Karl XII (reg. 1697–1718) eller Ulrika Eleonora och Fredrik I (reg. 1720–51).¹¹

Dateringen av mynten korrelerar med de skrivna texter som också hittades i dammet. Flera av dem var daterade av texternas upphovsmän, medan åldern på de övriga uppskattades av Ekdahl, vars specialitet och huvudsakliga forskningsområde var just medeltida manuskript. En ihoprullad magisk besvärjelse daterades av Ekdahl

till 1350-talet,¹² men merparten av texterna är daterade till sent 1400-tal och tidigt 1500-tal. Endast tre brev dateras till 1500-talets mitt, medan två fragmentariska nothäften är daterade till 1606 och 1613. Myntens och texternas övervägande datering till perioden från 1300-talets mitt till reformationen 1536 gör det sannolikt att det övriga korstolsfyndet förmodligen också var av huvudsakligen medeltida ursprung.

Rekonstruktion av fyndet

Med grund i Ekdahls ursprungliga fyndförteckningar och protokoll från 1833, jämförda med senare förteckningar och kataloger från huvudsakligen Historiska museet vid Lunds universitet och Domkyrkomuseum, har en omfattande genomgång gjorts av museernas utställningar och föremålsmagasin.¹³ Det har resulterat i en tydlig bild av hur fyndet har splittrats och förändrats, alltsedan upptäckten 1833 och ända fram till 2013, då arbetet med att rekonstruera fyndets ursprungliga sammansättning påbörjades.

Redan i sin fyndförteckning infogade Ekdahl enstaka föremål som inte hörde till korstolsfyndet, nämligen tre fingerringar, funna på två lik i det winstrupska gravkoret under den rivna lektoriemuren (inv. nr 341–343).¹⁴ Samtidigt har andra föremål separerats från fyndet, såsom de ”tillskurna gåspennor”, vilka omnämndes av Brunius, men dock inte förtecknades av Ekdahl.¹⁵ Vidare skänkte Ekdahl 1833 till Historiska museet sex föremål som var ”fundna under de widtagna förändringarna i Lunds Domkyrka”,¹⁶ nämligen en stor rostig järnnyckel,¹⁷ en rostig mässingsgrepe,¹⁸ en järnmejsel,¹⁹ ett stycke av en sax och två mässingssirater. Eftersom dessa varken förtecknades eller fördes till det övriga fyndet, antyds att dessa, liksom fjäderpennorna, ansågs vara mindre intressanta. Dessvärre har de inte kunnat återfinnas

Det motsatta förhållandet tycks gälla det föremål som den 8 oktober 1833 skänktes till KVHAA av Ekdahl: ”Ett gammalt Sigill, hittadt vid rifningen af golfvet i Lunds Domkyrkas öfre Chor.”²⁰ Akademiens samlingar ingår nu i Statens Historiska museum (SHM) men där är sigillet registrerat som saknat. Däremot finns det på SHM ett sigillavtryck utan proveniens som kan motsvara det av Ekdahl skänkta. Enligt kataloguppgifterna hade det sedan en okänd tid hade förvarats i samlingarna utan märkning, tills det 1935 gavs inventarienummer 21263:29. Sigilletts motiv är en häst med betsel och

Figur 3. Återfunnet mässhakekrucifix. Foto: LUHM.

omskriften lyder ”+ SIG[...]ONIS MAGNI DE LVND[...]RCH +”. Ekdahl omtalar i förteckningen endast ett helt sigill, som sitter på ett brev daterat 1516 från av en av Lundagårds tjänstemän till kaniken ”her atzer”, gällande underlydande bönders leverans av brännved till Lundagård.²¹ Brevets innehåll antyder att det är författat av Lundagårds ridfogde, som i ärkebiskop Birger Gunnarsens 1512 författade gudstjänststiftelse omtalas med just uppgiften att överse transport av brännved.²²

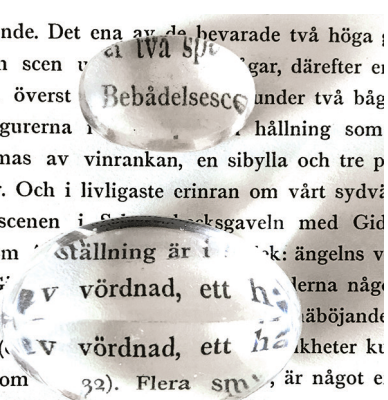
Enligt kungligt beslut den 22 maj 1834 skulle Vitterhetsakademien dessutom av de omkring 550 funna mynten få välja ut de viktigaste, medan Lunds universitets Historiska museum skulle få resten.²³ På så vis fördelades 91 mynt till Kungliga Myntkabinettet i Stockholm, där de den 13 augusti 1834 fick inventarienumret 663 och insorterades i den systematiska samlingen.²⁴ De har ännu inte återfunnits. De övriga mynten fördes till Historiska museets myntkabinett där de likaså insorterades i den systematiska samlingen. Inte heller de har kunnat identifieras.

Ej heller återfunnet är det halva spelkort vilket lånades ut till professor Niels Laurits Høyen från Köpenhamn, som synes ha besökt domkyrkan i samband med rivningarna.²⁵

Då Historiska museets nuvarande inventariecatalog började upprättas 1855 gavs det dittills helt oregistrerade korstolsfyndet (exklusive mynten) det gemensamma inventarienumret 357. Innehållet beskrevs bestå av ”ett par munksandaler, 24 mer eller mindre hela kammar af ben och

ingermünde. Det ena av de bevarade två höga i
 derst en scen u a två sp... gar, därefter en
 rer och överst... under två båg
 två figurerna i... hållning som
 n inramas av vinrankan, en sibylla och tre p
 nas här. Och i livligaste erinran om vårt sydvä
 dersta scenen i... bergsgaveln med Gid
 kade som... ställning är i... : ängels v
 ief⁴). G... vördnad, ett ha... lerna någ
 bar åtl... läböjande
 nande (... vördnad, ett ha... kheter k
 iefen, som... 32). Flera sm... är något e
 ket också är fane... bådelsescenen ovan
 ellertid sin största konstnärlighet i kvinnliga sk

Figur 4. Återfunna bergkristaller. Foto: LUHM.

trä, spelkort,²⁶ skrifna latinska psalmer och tänkespråk, en bentrissa, tärningar, knifvar, sylar, läderbitar, sex stili af elfenben, flera af trä etc.”. Ekdahl hade 1833 endast förtecknat fem fragmentariska kammar, uttryckligen av trä,²⁷ vilket innebär att 19 benkammar hade tillfogats fyndet.²⁸

Ett av de mer iögonfallande enskilda föremålen i Ekdahls förteckning är ”Broderiet på en mässhake föreställande Christus på korset och en qvinna derunder (hittad

under södra stolraden).”²⁹ Detta mässhakekors gavs i katalogen från 1855 inventarienumret 3183, men däremot ingen proveniens (figur 3). Att det skulle komma från korstolarna var därför helt okänt fram till det att jag upptäckte sambandet 2013, vilket också blev startskottet för mitt intresse för fyndet som helhet.

I 1855 års katalog finns ytterligare bevis för föremål som senast då blev separerade från det övriga fyndet. På så vis gavs inventarienumren 230–233 till fyra slipade bergkristaller utan proveniens, varav två med säkerhet var de som 1833 hade förtecknats av Ekdahl (figur 4).³⁰ Ekdahl gissade att de kunde ha varit infattade i något smycke. En annan möjlighet är att det rör sig om läsestenar, glasögonens föregångare. Kristallerna hamnade tidigt i Historiska museets liturgiska samling.

Till samma nummer fördes också ”en mängd målade glasbitar”, vilket åtminstone delvis måste avse de 1833 förtecknade ”åtskilliga färgade, tjocka glasbitar af de gamle fenstren”.³¹ På museet fanns inga dylika att finna under detta inventarienummer, men i det kyrkliga arkivet hittades en plansch från 1910 som avbildade en mängd medeltida glasfragment (figur 5). En del av dessa fragment kunde återfinnas i Domkyrkomuseums magasin, medan resten kunde hittas på Historiska museets magasin i en oregistrerad låda.³²

År 1855 tilldelades ett dekorerat bläckhorn av svart horn inventarienumret 330, likaså utan proveniens (figur 6). Nils Månsson Mandelgren uppgav dock vid sitt besök på museet 1872 att det kom från korstolarna.³³ I museets mindre lappkatalog från omkring sekelskiftet 1900 uppgavs att det saknade proveniens, men alltid hade förvarats tillsammans med saker från domkyrkan.³⁴ Bläckhornet har

Figur 5. Återfunna fragment av målade fönster, här dokumenterade av J. Chr. Berg 1910. Källa: LUHM.

alltid visats med det övriga korstolsfyndet men det är endast tack vare Ekdahls förteckning 1833 som det står utom allt tvivel att det verkligen kommer från korstolarna.³⁵

I nämnda lappkatalog beskrevs att de tre fingerringarna från det winstrupska gravkoret (1855 givna inv. nr 341–343, dock utan

Figur 6. Bläckhorn med kork, återfunnet fragment av bläckhorn, samt fyra korkar, ofta feltolkade som spelpjäser. Foto: LUHM.

proveniens) ”voro sammanbundna med 7 stycken små perlor” av ben, grå, vita och svarta. Dessa synes motsvara de sju lösa benpärlor som förtecknades 1833.³⁶ De har dessvärre inte kunnat återfinnas, eftersom ringarna sedan lång tid inte längre är sammanbundna.

År 1855 gavs inventarienummer 344 till ”Ett messingskors, en del perlor, blybitar etc. från Domkyrkan i Lund.” Enligt lappkatalogen, som upprättades omkring 1900, förmodades på oklara grunder numret bestå av fyra specifika föremål: ett hängkors av mässing med relikgömma, ett radband av 48 blypärlor och åtta glaspärlor, ett grovt tillverkat blykors, samt ett pilgrimsmärke från Vadstena (figur 7). Det tre sistnämnda föremålen finns förtecknade av Ekdahl,³⁷ men inte hängkorset.³⁸

Också efter katalogens upprättande 1855 fortsatte avyttrandet av ursprungliga föremål från den fortsatt omärkta samlingen med inventarienumret 357, samt tillförsel av föremål som inte hörde dit.

Figur 7 (till vänster). Återfunnet pilgrimsmarke avbildande Heliga Birgitta av Vadstena. Foto: LUHM.

Figur 8 (ovan). Återfunnen sigillstamp med bomärke. Foto: LUHM.

Lars Petersson Tynell (1853–1923), stadskomminister i Lund, lånade således ur korstolsfyndet ett litet fragmentariskt nothäfte från 1613. Detta återlämnades vid någon tidpunkt, men lades då i ett skåp med diverse föremål med oklar proveniens. Skåpet med innehåll magasinerades omkring 2004 och nothäftet blev återfunnet av en tillfällighet då jag gick igenom dess innehåll.³⁹

Då Domkyrkomuseum invigdes 1932 inlånades från Historiska museet såväl korstolsfyndet som andra arkeologiska fynd från domkyrkan. Fram till omkring 1990 låg allt detta relativt samlat i en monter, men föremål blev fortsatt tagna ur och lagda till samling. År 1935 gavs således en sigillstamp från fyndet ett eget inventarie-nummer (28029), dock med information om att det hade överförts från Domkyrkorådet 1834 (figur 8).⁴⁰ Denna sigillsamling förvarades fram till nyligen på LUHM:s myntmagasin.

14 av de ursprungligen 20 spelkorten fördes vid någon tidpunkt till den omkring 1935 inrättade utställningen ”Konst- och kuriosakabinettet”, till vilka då hade fogats ett nyare spelkort, vikt och tillklippt för att passa i en dosa eller dylikt. Kvar med det i Domkyrkomuseum utställda fyndet blev endast de fyra bäst bevarade korten.⁴¹

Vid någon tidpunkt, möjligen 1985, fördes en del läderföremål och målade fönsterglas till ett rum på vindsgaveln (rum 404), förmodligen för konservering. Då rummet evakuerades omkring 2004 fördes

Figur 9. Återfunna pungar och patina. Foto: LUHM.

samtliga föremål där till museets magasin. Där återfann jag i oregistrerade lådor endast märkta ”LUHM 404” en av de två läderpatinerna (skodon), två läderpungar, samt en mängd målade glasfragment, allt utan proveniens men utan tvekan från korstolsfyndet (figur 9).⁴²

I samband med firandet av Lunds 1000-årsjubileum 1990 monterades den gamla utställningen i Domkyrkomuseum ner. Ett ytterst litet urval av korstolsfyndet blev istället flyttat till den 1991 invigda utställningen ”Muséet i Arkaden” (figur 10). Där separerades handtaget till flagellen från det övriga fyndet, samt omtolkades som handtag till en vigvattenstänkare (figur 11). Samtidigt tillfogades några arkeologiska fynd från domkyrkan, såsom en apoteksflaska och en ring av grönt glas, vilka före 1855 ska ha hittats i domkyrkans krypta (inv. nr 3109), samt ett eftermedeltida ryskt bläckhorn av koppar, som ska ha hittats i domkyrkan (inv. nr 12711).⁴³

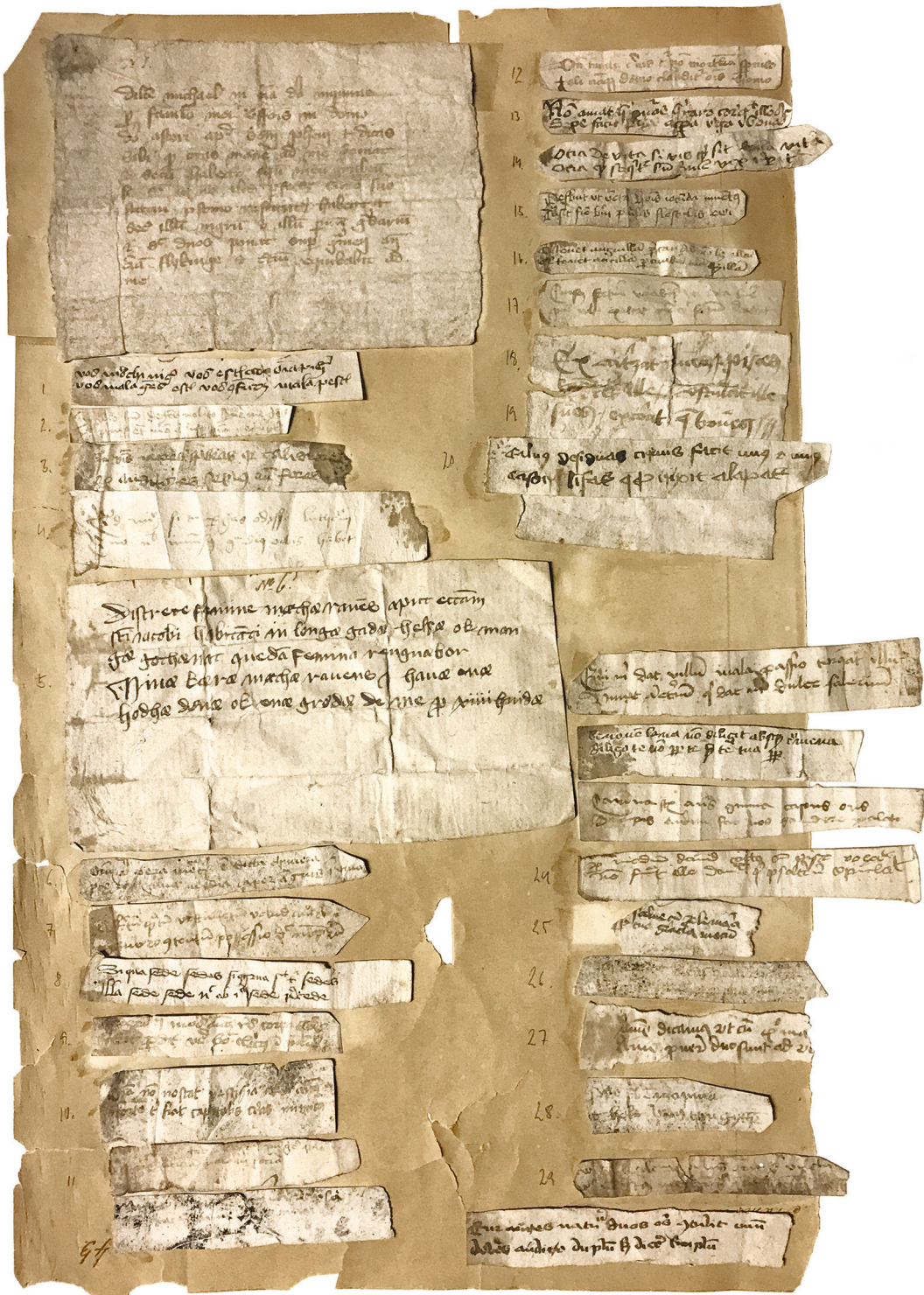
Figur 10. Korstolsfyndet, så som det visades i kapitelhusets arkad 1990–2009. Foto: LUHM.

De övriga resterna av korstolsfyndet fördes omkring 1990 till Domkyrkomuseums magasin, till vilka då bland annat fogades ett omärkt knivskaft av elfenben. Några små lådor med kammar och mindre benföremål fördes istället till Historiska museets magasin, där jag också återfann det fragmentariska bläckhorn av ben som 1833 hade beskrivits av Ekdahl (figur 6).⁴⁴ Några av de mindre metallföremålen, såsom fyra prylar och en mängd bokspänner etc., hittades emellertid på ett bord på museets kontor, i en liten låda med föremål med frågetecken från Domkyrkomuseum. Prylarna kunde endast identifieras tack vare Ekdahls teckningar.⁴⁵

År 1997 lånades fem skriftfragment ut till Lunds universitets-historiska sällskap, avsedda för en utställning på Kulturhistoriska museet, varav det ena återlämnades först 2019. Ur samma material-grupp uttogs vid okänd tidpunkt två ark med uppklistrade skrift-fragment, vilka återfanns i myntkabinettets magasin (figur 12).

Figur 11. Återfunnet handtag till flagell. Foto: LUHM.

Figur 12. Ett av de två återfunna arken med skriftfragment. Foto: LUHM.

Figur 13. Korstolsfyndet, så som det visades i Domkyrkomuseum 2009–2021. Foto: LUHM.

I Domkyrkomuseet invigdes 2009 en ny utställning, till vilken flyttades merparten av fyndet från ”Muséet i Arkaden”. Det omkring 1990 separerade flagellhandtaget, som sedan dess hade saknat proveniens, fördes till Historiska museets liturgiska samling. Några av de magasinerade föremålen lades till utställningen (figur 13), men resten förblev som tidigare magasinerat.

Då jag 2013 påbörjade arbetet med att rekonstruera korstolsfyndets ursprungliga sammansättning var föremålen således utspridda på inte mindre än fem olika museer.⁴⁶ Inom Historiska museet och Domkyrkomuseum var de i sin tur utspridda på 14 olika platser i såväl utställningar som magasin, men eftersom en del föremål ännu inte har återfunnits är de säkerligen fördelade på än fler platser.⁴⁷

Rekonstruktion av sittordningen i korstolarna

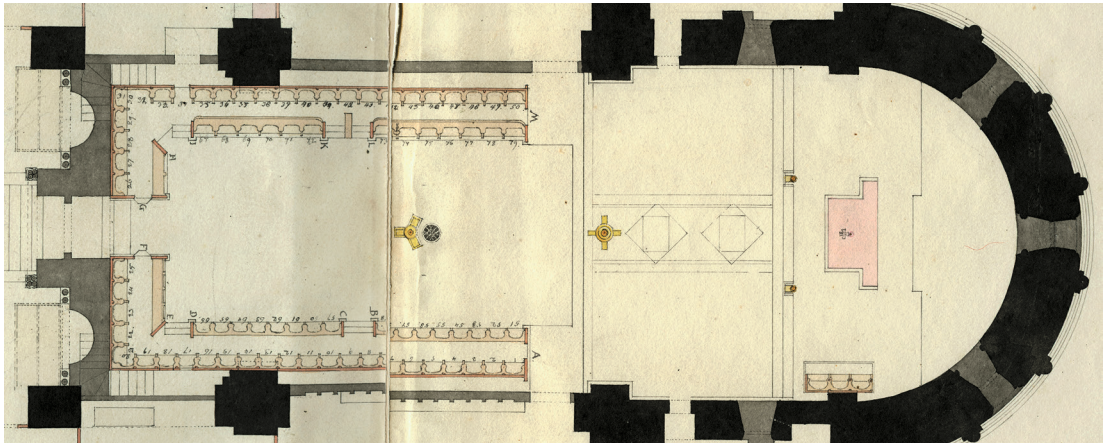
”Högekoret” eller ”Kanikkoret” i Lunds domkyrka,⁴⁸ upphöjt och avskilt från lekmännens kyrkorum på marknivå, var det absoluta epicentret av ekklesiastisk auktoritet i det medeltida Skandinavien. Korstolarna hade konstruerats på 1360-talet och hade 79 säten, av

vilka dock endast 75 var avsedda som funktionella sittplatser. 50 säten stod längs med de tre kormurarna, något upphöjda från golvet, upptill försedda med baldakiner. Av dessa 50 säten stod 10 i väster, 20 i söder (varav två endast för dörrar), samt 20 i norr (varav två endast för dörrar). Framför dem stod 29 enklare säten i söder och norr, direkt på golvet och utan baldakiner (figur 1 och 14).

I ärkebiskop Birger Gunnersens gudstjänststiftelse *Sanctuarium Birgerianum* från 1512 beskrivs på flera ställen att högkoret användes av ett brett spektrum av präster, listade i hierarkisk ordning som "Prelather" (prelater), "Canicker" (kaniker), "Vicarij Presther" (kanikvikarier), "Choers presther" (körpräster), "Dieghne" (djäknar, det vill säga äldre skolelever) och "pæblinghe" (peblingar, det vill säga yngre skolelever).⁴⁹ Enligt stiftelsedokumentet var de tre första kategorierna prästerliga medlemmar av domkapitlet,⁵⁰ medan de tre sistnämnda tycks ha varit associerade med sången i koret, utgörandes av präster och elever vid domskolan.

Domkapitlets kärnmedlemmar var kanikerna, anförda av prelatererna. Vid tiden för korstolarnas konstruerande på 1360-talet var prelatererna fyra, medan de övriga kanikerna var 24, utökade med ytterligare två 1484 och 1491.⁵¹ Ungefär hälften av de 26 meniga kanikerna hade mot medeltidens slut ämbetsresidens i Lund och deltog i de dagliga aktiviteterna i högkoret. Icke-residerande medlemmar kunde förstås också närvara, men det vara vanligare att de använde sig av ersättare.⁵² Dessa kanikvikarier ("vicarij presther") var inte röstberättigade medlemmar av domkapitlet.⁵³ Trots det var de tillåtna att bära almutian, en axelkåpa med huva av ekorrskinn vilken bars som utmärkande kordräkt av domkapitlets medlemmar.⁵⁴ Enligt domkapitlets statuter från 1313 hade antalet kanikvikarier dittills varit 12, men från och med då skulle varje kanik, residerande så väl som icke-residerande, anställa en kanikvikarie.⁵⁵ Teoretiskt sett kunde således det utökade domkapitlet vid medeltidens slut bestå av 60 medlemmar: 4 prelater, 26 kaniker och 30 kanikvikarier.

Gällande den särskilda sittordningen i koret för denna stora och varierande prästerliga sammanslutning, finns det några ledtrådar i de historiska källorna. I ärkebiskop Magnus statuter från 1386 reglerades kortjänsten i domkyrkan. Sjungandet skulle dirigeras av kantorn, den lägst rankade prelaten, eller i hans frånvaro av hans assistent eller sakristanen, som ansvarade för biblioteket och de andra värdesaker som förvarades i sakristian. Antifonaler och gradualer skulle placeras på pulpeten i korets mitt, från vilka

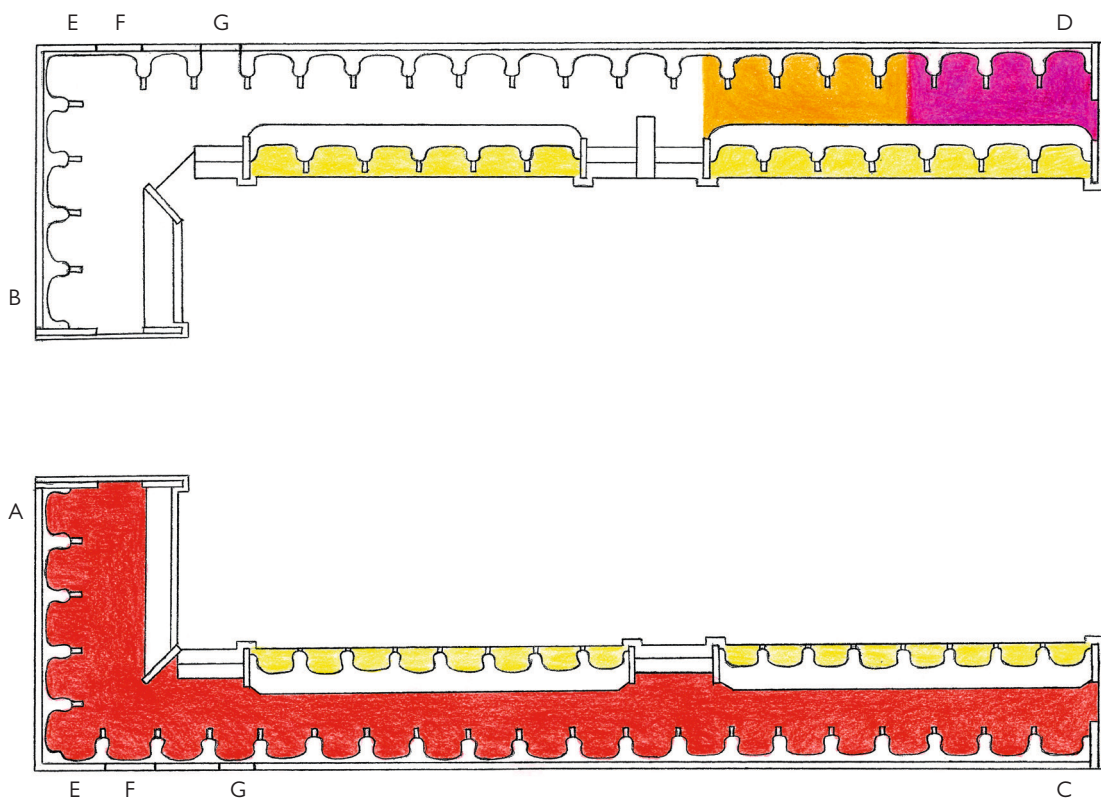
Figur 14. Högkorets planlösning 1833. Ritning av Axel Nyström. Källa: DM.

eleverna ("scolares") och alla korsångare ("chorales") skulle sjunga. Kanikerna ("canonici") skulle stå i sina korstolar och sjunga från böcker framför dem, så till vida de inte behövde gå ner för att korrigera sången.⁵⁶ Denna information kompletteras av en liten ledtråd i statuterna från 1489, som förbjöd ännu inte prästvigda kaniker från att sitta närmast altaret i öster.⁵⁷

Intressant nog kan ledtrådar om den specifika sittordningen också hittas i det arkeologiska material som hittades under korstolarna 1833. Nils Johan Ekdahl angav nämligen i sitt protokoll och sin fyndförteckning den exakta fyndplatsen för samtliga texter och musiknoter, för merparten av föremålen, samt mer generellt för mynten. Även om de tre första mynten förvisso hittades under de främre sätena som stod direkt på golvet där korsångarna satt, hittades merparten av fyndet i det damm som hade ansamlats under de bakre upphöjda sätena där kanikerna satt.

Ekdahl noterade att dammet nådde ett djup av ungefär 30 cm under den södra raden, vilken enligt hans definition också inkluderade den södra hälften av den västra stolsraden.⁵⁸ Under den norra raden noterade han emellertid att dammet nådde olika djup på olika platser. Det var mer än 30 cm djupt ytterst i öster, men från mitten av den östra delen till i nivå med trappan i mitten av den främre raden, nådde dammet endast ett djup av 10–12 cm.⁵⁹ Dessvärre angav Ekdahl inte djupet väster om trappan, men möjligtvis motsvarade det djupet under den södra, det vill säga omkring 30 cm (figur 15).

Det hade uppenbarligen varit mer aktivitet i de områden av korstolarna där dammet låg som djupast. Hur skall då detta tol-

Figur 15. Korstolarna med markering av dammnivåer (lila: över 30 cm, rött: cirka 30 cm, orange: 10–12 cm, gult: inget, vitt: okänt), prelatsäten (A: domprost, B: dekan, C: ärkedjäkn D: kantorn), samt obrukbara säten (E: inga säten, F: ursprungliga löndörrar, G: sekundära löndörrar). Ritning: Andreas Manhag.

kas? Enligt en vedertagen hierarkisk placering, så som den var i England och på kontinenten, var de främsta sätena de vid de fyra gavlarna avsedda för prelaterna.⁶⁰ Den västra radens gavelsäte söder om ingångsdörren var avsett för domkapitlets ledare domprosten, den västra radens gavelsäte norr om ingångsdörren för dekanen, den södra radens östra gavelsäte närmast altaret för ärkedjäkn och den norra radens östra gavelsäte närmast altaret för kantorn. Näst i hierarki var sätena i den västra raden intill domprosten och dekanen, följt av sätena närmast ärkedjäkn och kantorn. Lägst i rang stod sätena för sångarna, placerade framför och nedanför de egentliga korstolarna.

Det får förmodas att den västra radens åtta säten intill domprostens och dekanens var avsedda för domkapitlets äldsta medlemmar.⁶¹

Konstruktionen av dessa västliga korstolar skiljer sig något från de övriga, då de ej har några lägre säten framför, utan istället skåp.

Korstolarna i de södra och norra bakre raderna var 40 till antalet, men endast 36 av dem hade funktionella säten, av vilka de två gavelsätena som sagt var reserverade för ärkedjåknen och kantorn. De resterande 34 funktionella bakre sätena var med säkerhet avsedda för de 16–18 kaniker som inte satt i den västra raden, samt av deras lika många vikarier. Utifrån 1489 års statuter, som förbjöd icke prästvigda kaniker från att sitta närmast altaret i öster, står det klart att de östligaste sätena ansågs antingen vara heligare eller mer prestigefulla än sätena längre bort från altaret, med undantag av de den västra korstolsradens tio säten, som var vända mot altaret.

Att de södra och norra radernas västligaste säten hade lägre prestige styrks av det faktum att dess två västligaste korstolar var helt förstörda och saknade säten.⁶² Den södra saknade till och med, som enda korstol, motiv på baldakinen. De två hörnstolarna var således med säkerhet inte avsedda för praktiskt bruk. Öster om dessa fanns två stolar i vardera södra och norra raden som dolde dels äldre dörrar, dels nyare dörrar till den läktare som någon gång efter 1540 uppfördes ovan den västra korstolsraden. Också dessa stolar var förstörda och utan, eller endast med sekundära enkla, säten.⁶³

Bokmärkena med latinska aforismer var jämnt fördelade mellan de södra och norra stolsraderna,⁶⁴ men mer än dubbelt så många mynt,⁶⁵ knivar,⁶⁶ spelkort⁶⁷ och styli⁶⁸ hittades under den södra. Där hittades dessutom merparten av de mer uppseendeväckande föremålen, så som två besvärjelserna, ett mässhakekrucifix, tre patiner, en bannbulla från 1200-talet, en medeltida bokpärm, två flagellhandtag, två nålhus,⁶⁹ samt två tärningar.⁷⁰ Det indikerar att den södra raden förmodligen ansågs vara mer prestigefull, och därför också blev mer använd än den norra, eftersom dammet där var djupare och mer jämnt fördelat.

De 29 främre sätena, placerade på golvnivå och utan baldakiner, ansågs helt säkert som mindre prestigefulla, i enlighet med innehållet i statuterna från 1386. De var uppenbarligen reserverade för de äldre djäknar och yngre peblingar som var elever vid domskolan, och användes förmodligen också av körprästerna, vilka samtliga sjöng från en pulpet stående mitt på golvet. Eftersom dessa säten stod direkt på golvet kunde inget, eller endast mycket lite, damm ansamlas under dem. Således har deras brukare lämnat inga eller mycket få spår i det arkeologiska fyndet från 1833.

Tolkning av korstolsfyndet

Tack vare Ekdahls fyndförteckningar och utgrävningsprotokoll har den ursprungliga fyndsammansättningen samt fyndplatsen till största delen kunnat rekonstrueras. Det står klart att fyndet härrör från domkapitlets medlemmar, men inte från korsångarna. Det står också klart att merparten består av små, enkla vardagsföremål, som får förmodas ha blivit oavsiktligt tappade mellan korstolarnas springor. Några föremål däremot är av sådan karaktär eller storlek att de synes ha blivit medvetet gömda under korstolarna, i vissa fall rituellt deponerade. Detta är bevisligen fallet med två besvärjelser, varav en hittades ihoprullad och sammanknuten och som kan dateras till omkring 1350-talet, det vill säga jämgammal med korstolarna. Det gäller också de tre patinerna och det nyuppräckt broderade mässhakekorset. De tre patinerna, varav de två bevarade av läder är daterade till 1400-talets mitt, har med all säkerhet också blivit avsiktligt ditlagda. Fenomenet med gömda skor är känt från hela Europa och den vedertagna tolkningen är att något av ägarens själ eller karaktär ansågs ha överförts till skon i samband med att den brukades, samt att en den i egenskap av magisk amulett skyddade byggnaden och dess människor från ondska.⁷¹

Också kortleken kan ha lagts dit i ett magiskt eller rituellt syfte. De tolv hela spelkorten hittades tillsammans under den södra raden, medan de halva korten var fördelade mellan båda raderna.⁷² Alla, inklusive de halva, har blivit sönderskurna med tre identiska djupa snitt i båda långsidorna, vilket bevisar att snitten gjordes då korten ännu låg tillsammans som en lek. Ett av korten, hjärter sex, tillhör en annan lek, men har också blivit sönderskuret, dock på ett annorlunda sätt, längs med ena långsidan. Varför korten förstördes på detta vis och hamnade under korstolarna, uppenbarligen vid två olika tillfällen, är däremot oklart.

De omkring 550 mynten kan antingen ha blivit ditlagda som medvetna offer, eller ha fallit ur kanikernas penningpungar, vilket antyds av de två funna pungarna. Den stora mängden tyder iallafall på en omfattande hantering av mynt i korstolarna. Enligt domkapitlets statuter från 1489 blev de i Lund residerande kanikerna och vikarierna intressant nog avlönade med kontanter i högkoret.⁷³ Myntfyndets ojämna fördelning kan vara en indikation på att dessa residerande kapitelmedlemmar, vilka utgjorde ungefär hälften, föredrog den södra raden.

Figur 16. "Her Aszer cantor af Lund", förmodligen ett sarkastiskt återbruk av en bild på aposteln Johannes, publicerad 1530 i Jep Nielsens *Een liden Disputatz*.

Korstolsfyndets mest uppmärksammade föremålskategori är utan tvekan de många tappade breven och bokmärkena med tänkespråk, av vilka de förstnämnda ger en sällsynt direkt inblick i lundakanikernas vardag.⁷⁴ Två av breven från den norra stolsraden kan dessutom knytas till en enskild person, den historiskt välkände kantorn Adser Pedersen (figur 16).⁷⁵ Vid 1400-talets slut var han ärkebiskopens kaplan och 1505 blev han medlem av domkapitlet. 1511–1512 var han ärkebiskop Birgers kansler,⁷⁶ förmodligen dennes mest favoriserade man, eftersom Birger 1512 föreslog honom som ärkebiskoplig efterträdare.⁷⁷ 1517 utsågs Adser till kantor, den lägsta av de fyra prelaturerna, men förbunden med stora ekonomiska förmåner.⁷⁸ Brevet från 1516, förmodligen skrivet av Lundagårds ridfogde, bekräftar Adserns nära relation till ärkebiskopen, eftersom avsändaren bad honom att övertyga ärkebiskopen i det specifika ärendet. Det är i sammanhanget anmärkningsvärt att dammet nådde

dess största djup av mer än 30 cm i just den norra korstolsradens östligaste del,⁷⁹ vilken enligt sittordningsrekonstruktionen ovan var platsen för domkapitlets kantor.⁸⁰ Det stämmer väl överens med det faktum att Adser var den mest aktiva och inflytelserika medlemmen av det senmedeltida domkapitlet, fram till sin död 1536.⁸¹ Genom hela den senare medeltiden innehades kantorstjänsten generellt av kaniker som faktiskt var närvarande i domkyrkan, i motsats till många innehavare av de tre högre prelaturerna, som ofta var frånvarande.⁸² Utan tvivel representerar de två breven adresserade till Adser den mest personliga nivån av insyn i vardagslivet för en kanik i Lunds domkapitel, som kan uttydas ur hela korstolsfyndet.

Lost and hidden in the canon's choir Reconstruction and reevaluation of the 1833 archaeological find from the choir stalls at Lund Cathedral

During the late summer of 1833, an unexpected discovery, connected with the demolition of the high choir in Lund Cathedral, was made underneath the dismantled choir stalls. In the thick layer of dust that had accumulated since the choir stalls' construction in the 1360s, many coins, written documents and various everyday artefacts were found. Since 1834, most of the objects have been kept at the Historical Museum at Lund University, and the findings were made public in 1835 and 1836. Despite this, and considering the unique character of the findings, they have only been studied to a very limited extent. The written texts have been partially analyzed, but the rest of the findings have received little attention.

New discoveries in archives and museums have revealed previously unknown aspects of the circumstances surrounding the finding and its original contents. The way the components of the artefacts have been presented since the middle of the 19th century until today is seriously misleading. Furthermore, we now know that the find was not made by Professor Carl Georg Brunius (1792–1869), as is commonly claimed, but instead by the zealous pastor Nils Johan Ekdahl (1799–1870), in connection with his extensive inventory of the Cathedral on behalf of the Royal Swedish Academy of Letters, History and Antiquities. It is Ekdahl's detailed but seldom used catalogue of the findings, as well as his previously unknown protocols, that has enabled the reconstruction of the original contents of the archaeological discovery.

The reconstruction reveals that the previously exhibited artefacts differ significantly from what was excavated in 1833. Over time, several objects have been separated from the findings, whereas others have been added. This has resulted in an established but incorrect image of what was actually found beneath the choir stalls. Surprisingly enough, Ekdahl's detailed documentation has also made it possible to determine precisely where the individual artefacts were found, as well as to determine which specific group within the Cathedral Chapter they belonged. A few objects could even be linked to a historically known individual. Surprisingly, the reconstruction also reveals that some of the objects were probably not lost but rather deliberately hidden underneath the stalls.

Noter

- 1 I Bihang till *Lunds Weckoblad* N:r 3 (21/ 1835) publicerade museiföreståndare Ebbe Samuel en förteckning på de föremål som domkyrkorådet hade skänkt till Historiska museet 1834, till synes helt baserad på Nils Johan Ekdahls fyndlista från 1833. Året därpå publicerade professor Carl Georg Brunius en beskrivning av fyndet i sin byggnadsmonografi (1836, s. 289–291). Också den synes vara baserad på Ekdahls förteckning, vilket Brunius antyder men inte uttalar.
- 2 Otroligt nog finns inget liknande fynd registrerat från någon annan domkyrka i Europa. Det förmodligen enda motsvarande fyndet hittades 1953 under korstolarna till det forna cisterciensiska nunneklostret i Wienhausen, Niedersachsen, Tyskland (Appuhn 1973).
- 3 Texterna har studerats av Anders Piltz (1991, s. 205–256), av Netterström (2021) och av Manhag (2021, s. 411–440). De 16 skrivredskapen (styli) har studerats av Anders W. Mårtensson (1962, s. 137–140). Den ena läderpatinan har beskrivits av Ernfrid Jäfvart (1938, s. 24) och av June Swann (2001, s. 78–79).
- 4 Exempelvis av Rydbeck 1923, s. 274; Piltz 1991, s. 207; Carelli 2012, s. 394; Bernro 2018, s. 6–7, 11–12.
- 5 Nils Johan Ekdahl skrevs 1820 in vid Lunds universitet och prästvigdes 1822. De nästföljande två åren grävde han ut Tycho Brahes slott Uraniborg på Ven. 1826 var han på Gotland där han bland annat öppnade 150 gravhögar. 1827 upptogs han i Göthiska förbundet under brodersnamnet Arnliot. 1827–1830 gjorde han forskningsresor till Norrland och Norge, där han samlade in omkring 1500 pergamentbrev, vilket gav honom smeknamnet ”kalvskinnsprästen”. 1833 var han i Lund för att avlägga pastoralexamen och det var i samband med det som han dokumenterade fyndet under korstolarna. 1833 blev han bataljonspredikant vid Svea livgarde i Stockholm och 1838 kyrkoherde vid Adolf Fredriks regala pastorat. Där blev han på grund av sitt engagemang i sedliga och teologiska frågor beryktad som ”den bråkige Ekdahl” (Hildebrand & Westin 1949, s. 584).
- 6 Ekdahl, Förteckning c 1833.
- 7 Ekdahl, Förteckning a och b 1833.
- 8 Ekdahl, Protokoll b 1833.

- 9 Vars ekvirke dendrokronologiskt har daterats till 1355±5 år (Callahan 1983, s. 24).
- 10 Barnekow 1946, s. 38.
- 11 Ekdahl, Förteckning b.
- 12 Ekdahl, Förteckning a 1833, s. 2.
- 13 I samband med rekonstruktionsarbetet visade det sig att föremålen hade blivit utspridda mellan fem olika museer, utställda eller magasinerade på inte mindre än 14 olika platser, i de flesta fall utan någon proveniensuppgift eller koppling till fyndet från 1833.
- 14 Ring nr 343 blev stulen 1984. Fyndet av ringarna beskrevs detaljerat i Ekdahls Protokoll a 1833. Se också Karsten & Manhag 2017, s. 79–82.
- 15 Brunius 1836, s. 290.
- 16 *Lunds Weckoblad* 4/1 1834.
- 17 Se också Ekdahl, Förteckning a 1833, s. 25, nr B 18.
- 18 Kan motsvara den klubba som hittades under södra stolsraden den 17 augusti (Ekdahl, Protokoll b 1833, f. 212r).
- 19 Två mejslar hittades under södra stolsraden den 17 augusti (Ekdahl, Protokoll b 1833, f. 212r).
- 20 SHMs inventarietkatalog, nr 620.
- 21 Ekdahl, Förteckning a 1833, s. 9–10, nr 3.
- 22 Sanctuarium Birgerianum, rad. 1810–1812.
- 23 Enligt Ekdahls sammanställning rörde det sig om 555 mynt (Förteckning b 1833), enligt Brunius 549 (1836, s. 289), medan Bror Emil Hildebrand 1834 fick det till 432 (SHM inventarietkatalog no. 663). Den sistnämnda låga siffran kan förklaras av att de många otydliga och fragmentariska mynten inte ingick i Hildebrands urval av fyndet.
- 24 Statens historiska museums katalog.
- 25 Den nedre halvan av ett spelkort föreställande en kung med texten ”IMP” vid foten (*Lunds Weckoblad* 21/1 1835), se även Ekdahl, Förteckning 1833 a, s. 24–25, nr B 15: 13).
- 26 Kortleken spader knekt är märkt ”Robert Besniere”, som med brodern Nicolas tillhörde en känd familj av spelkortstillverkare i normandiska Rouen. Lundakorten har av på oklar grund daterats till cirka 1560, men en snarlik kortlek på British Museum (inv. nr 1860,0414.269–270) av samme Robert har daterats till cirka 1525–1550. Knektens dräkt motsvarar modet vid omkring 1520–1550 och det är möjligt att kortleken är från före reformationen.
- 27 Ekdahl, Förteckning a 1833, s. 23, nr B 9.
- 28 Mandelgren avbildade några av dem 1867 och beskrev dem 1872 som en ”Stor samling af kammar af Elfenben, funna under munkstolarne” (Folklivsarkivet, Mandelgrens samling (signum: 1:4, 84; 5:VII, nr 6;)). Möjligen ingick de 16 benkamsfragment som hittades vid grundgrävningen till det nya biskopshus, vari Historiska museet sedan 1918 befinner sig (*Lunds Weckoblad*, 7/2 1844).
- 29 Ekdahl, Förteckning a 1833, s. 25, nr B 19 (numret ej utsatt). Se också Protokoll b (17/8 1833, f. 212r).
- 30 Ekdahl, Förteckning a 1833, s. 26, nr B 20.
- 31 Ekdahl, Förteckning a 1833, s. 24, nr B 14.
- 32 Märkt ”Glas & keramik utan fyndort och nummer. Från LUHM 404”, syftande på ett gavelrum på museet.
- 33 ”Ett bläckhus af horn 1 ½ bred 2 tum hög funnen under munkstolarne har mycket ornater och bör aftecknas.” (Folklivsarkivet, Mandelgrens samling (signum: 5:VII, nr 9).
- 34 LUHM mindre lappkatalog.
- 35 Ekdahl, Förteckning a 1833, s. 24, nr B 13.

- 36 Ekdahl, Förteckning a 1833, s. 21, A.
- 37 Ekdahl, Förteckning a 1833, s. 21, A (radbandet (A 1) och blykorset); s. 25 nr B 17 (pilgrimsmärket, med illustration).
- 38 De fyra föremålen hade enligt lappkatalogen sedan länge visats tillsammans med det övriga korstolsfyndet inv. nr 357. Pilgrimsmärket blev dock tidigt separerat och visas sedan dess i Historiska museets liturgiska utställning.
- 39 Förvarat i ett kuvert märkt ”Tynell” och ”Pastorsämbetet i Lund”.
- 40 Syftande på förteckningen i *Lunds Weckoblad* 1835. Samtidigt gavs också museets alla andra sigillstampar egna nummer, då dessa sedan tidigare hade sammanförts till en egen samling.
- 41 En halv kung hade som ovan nämnts 1833 utlånats till professor Høyen. Utöver det saknas nu endast en halv spader 8.
- 42 Båda patinerna blev i början av 1900-talet fotograferade tillsammans. De omtalas som två 1938 (Jäfvert 1938, s. 24) och i Domkyrkomuseums inventarietkatalog från 1960-talet, liksom de två pungarna. Glasfragmenten blev som ovan omnämnts avbildade 1910.
- 43 Infört i LUHMs inventarietkatalog 1889.
- 44 Ekdahl, Förteckning a 1833, s. 24, nr B 13.
- 45 Ekdahl, Förteckning a 1833, s. 22–23, nr B 16–18 och B 23.
- 46 Kungliga Myntkabinettet, Statens historiska museum, Historiska museet vid Lunds universitet, Domkyrkomuseum i Lund och Kulturhistoriska museet i Lund.
- 47 Mynten finns med säkerhet på LUHM och SHM och kan förhoppningsvis identifieras i framtiden. Vidare saknas en stor del av de skrivna textfragmenten och noterna, enstaka knivar och en styli, några knivskidor, en gaffel eller nyckel, 50 pärlor, locket till ett nålhus, en träpatina och en större nyckel.
- 48 Benämnt som ”høyghe choir” nio gånger och som ”Canicke choredt” två gånger i ärkebiskop Birger Gunnersens gudstjänststiftelse Sanctuarium Birgerianum, sammanställd 1512, med redaktionella ändringar 1518.
- 49 Sanctuarium Birgerianum, rad 2454–2456. Gudstjänststiftelsens ”choers presther” är antagligen identiska med de ”chorales” vilka tjänstgjorde som sångare i högkoret (Sanctuarium Birgerianum, rad 1802).
- 50 ”Lundhe Capittel. och Capittulares. Prelather. Canicker. och Vicarier” (Sanctuarium Birgerianum, rad 119–120) och ”Hedherlighe Capittel Prelather. Canicker Och Vicarios” (Sanctuarium Birgerianum, rad 245–246).
- 51 Netterstrøm 2021, s. 143.
- 52 Bysted 2021, s. 73–78. Dessa kanikvikarier ska inte förväxlas med vikarierna vid sockenkyrkorna.
- 53 Netterstrøm 2021, s. 128.
- 54 Sanctuarium Birgerianum, rad 1373. Vidare, enligt 1489 års statuter, fick ingen kanik medverka vid mässa i högkoret, eller vid generalkapitel i kapitelhuset, utan korrekt kordräkt (Netterstrøm 2021, s. 151–152).
- 55 Bysted 2021, s. 79.
- 56 Diplomataricum Danicum 1993, s. 146–147.
- 57 Netterstrøm 2021, s. 153.
- 58 Ekdahl, Protokoll b 1833, f. 211v.
- 59 Ekdahl, Protokoll b 1833, f. 213v.
- 60 Crossley 1915, s. 85–106, vid s. 86.
- 61 Cinthio 1964, s. 204.
- 62 Ekdahl, Förteckning c 1833, f. 173v.
- 63 Ekdahl, Förteckning c 1833, f. 173v; f 182r.
- 64 12 i södra och 17 i norra (Ekdahl, Förteckning a 1833, s. 1–3).
- 65 Ekdahl, Protokoll b 1833, f 213v–214r.

- 66 13 i södra och fyra i norra (Ekdahl, Förteckning 1833 a, s. 21–23, nr B 1–27).
 67 De tolv hela i södra, de åtta halva fördelade i södra och norra (Ekdahl, Förteckning a 1833, s. 24–25, nr B 15).
 68 13 i södra och 3 i norra (Ekdahl, Förteckning a 1833, s. 23).
 69 Ekdahl, Protokoll b 1833, f. 212r.
 70 Ekdahl, Förteckning a 1833, s. 25, nr 15.
 71 Swann 1996, s. 56–69.
 72 Ekdahl, Förteckning 1833 a, s. 25.
 73 Netterström 2021, s. 152.
 74 För en vidare diskussion om detta hänvisas till min 2021 publicerade artikel.
 75 Brevet daterat 1516 är adresserat till ”her atzer Kannik” (Förteckning 1833, s. 9–10, nr 3), medan brevet daterat 1525 är adresserat till ”her Atzer” (Ekdahl, Förteckning a 1833, s. 10, nr 5).
 76 I Sanctuarium Birgerianum rad 700 betecknas ”Atzer pæderssøn” som kanik och kansler.
 77 Netterström 2021, s. 207.
 78 Ingesman 1985, s. 177–178; Piltz 1991, s. 214.
 79 Ekdahl, Protokoll b 1833, f. 213v.
 80 17 av totalt 22 brev hittades under den norra raden (Ekdahl, Förteckning a 1833, s. 5–15), varav merparten möjligen i dess östligaste och fyndrikaste del.
 81 Johannesson 1947, s. 70–71.
 82 Ingesman 1985, s. 119.

Referenser

Arkiv

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Stockholm

- Ekdahl, Nils Johan, Förteckning a 1833. *Saker hittade vid sällningen af soporne, som funnits under de numera flyttade chorstolarne i Lunds Domkyrka*, inkom till KVHAA 5 november 1833, Ämbetsarkivet 4, FI, Topografiska dossierer, ”Skåne. Lund. Domkyrkan. 1800–1924”.
- Ekdahl, Nils Johan, Förteckning b 1833. *Förteckning på det myntfynd som är gjordt i Lunds domkyrka under de så kallade munkstolarne från d. 17 till 24 Aug*, Ämbetsarkivet 4, FI, Topografiska dossierer, ”Skåne. Lund. Domkyrkan. 1800–1924”.
- Ekdahl, Nils Johan, Förteckning c 1833. *Förteckning och beskrifning på Domkyrkans märkvärdigheter*, inkom till KVHAA den 10 dec 1833, Ämbetsarkiv 4, FI, Topografiska dossierer, ”Skåne. Lund. Domkyrkan. 1700–1800, inventeringen 1833”.
- Ekdahl, Nils Johan, Protokoll a 1833. *Protocoll hållet vid flyttningen af Liken som voro nedsatta i Winstrupska Grafchoret den 7 Aug. 1833*, i Ekdahls Förteckning c 1833 (f. 222r–226v).
- Ekdahl, Nils Johan, Protokoll b 1833. *Protocoll, hållet vid rifningen af Munkstolarne*, 16–24 augusti 1833, i: Ekdahls Förteckning c 1833 (f. 211r–216v).

Statens historiska museum (SHM), Stockholm

Statens historiska museum inventarietkatalog.

Historiska museet vid Lunds universitet (LUHM), Lund

Historiska museets inventarietkatalog påbörjad 1855.
 Historiska museets lappkatalog från cirka 1900.

Domkyrkomuseum (DM), Lund

Domkyrkomuseums inventarietkatalog från 1960-tal.

Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar (Folklivsarkivet), Lund

Mandelgrens samling.

Litteratur

- Appuhn, Horst 1973. Der Fund vom Nonnenchor. *Kloster Wienhausen*, vol. 4. Wienhausen: Kloster Wienhausen.
- Barnekow, Kjell 1946. Lunds domkyrkas historia 1536–1680. I: Newman, Ernst (red.) *Lunds domkyrkas historia 1145–1945. II*. Stockholm.
- Bernro, Henrik 2018. *Det profana koret: Fynd och spår från korstolarna i Lunds domkyrka* (kandidatuppsats). Lunds universitet.
- Brunius, Carl Georg 1836. *Nordens äldsta metropolitankyrka, eller, historisk och arkitektonisk beskrifning öfver Lunds domkyrka*. Lund: Berling.
- Bysted, Ane L. 2021. Fra kirkekampe til begyndende nationalkirke: Lunds domkapitel 1274–1400. s. 67–118. I: Jarlert, Anders (red.) *Lunds domkapitels och domkyrkoråds historia*. Lund: Lunds universitets kyrkohistoriska arkiv.
- Callahan, William J. 1983. *A dendrochronological investigation of the monk chairs in the cathedral of Lund: The methods and preliminary results*. Lund.
- Carelli, Peter 2012. *Lunds historia: Staden och omlandet. 1. Medeltiden: en metropol växer fram*. Lund: Lunds kommun.
- Cinthio, Erik 1964, "Korstolar", *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, vol. 9. Malmö: Allhem.
- Crossley, Frederick H. 1915. Stallwork in Cheshire. *Transactions of the Historic Society of Lancashire and Cheshire* 68.
- Diplomatarium Danicum, 4:3, 1386–1388*. Thomas Riis (red.) 1993. Köpenhamn: Reitzel.
- Ingesman, Per 1985. *Den lundsiska kapitelsgestlighed i senmiddelalderen* (licentiatavhandling). Aarhus universitet.
- Hildebrand, Bengt & Westin, G. 1949. *Svenskt biografiskt lexikon*, vol. 12. Stockholm: Samfundet för Svenskt biografiskt lexikons utgivande.
- Johannesson, Gösta 1947. Den skånska kyrkan och reformationen. *Skånsk senmedeltid och renässans 1*. Lund: Gleerup.
- Jäfvvert, Ernfrid 1938. *Skomod och skotillverkning från medeltiden till våra dagar*. Nordiska museets handlingar 10. Stockholm: Kooperativa förbundet.
- Karsten, Per & Manhag, Andreas 2017. *Peder Winstrup: Historier kring en 1600-talsmumie*. Lund: Lunds universitet, Historiska museet.
- Lunds Weckoblad*, 4/1 1834 (bihang).
- Lunds Weckoblad*, 21/1 1835 (bihang).
- Lunds Weckoblad*, 7/2 1844 (bihang).
- Manhag, Andreas 2021. Lost Notes and Hidden Spells: Scraps of Worldly Literacy from the Choir Stalls in Lund Cathedral. I: Andersen, Kasper H., Netterstrøm, Jeppe Büchert, Imer, Lisbeth M., Poulsen, Bjørn & Steenholt Olesen, Rikke (red.) *Urban Literacy in the Nordic Middle Ages*. Utrecht Studies in Medieval Literacy, 53. Turnhout: Brepols.
- Mårtensson, Anders W. 1962. Styli och vaxtavlor. *Kulturens årsbok 1961*. Lund: Kulturen.
- Netterstrøm, Jeppe Büchert 2021. Domkapitlet mellem magt og magtesløshed: Senmiddelalder og reformationstid (1400–1536). s. 119–218. I: Jarlert, Anders

- (red.) *Lunds domkapitels och domkyrkoråds historia*. Lund: Lunds universitets kyrkohistoriska arkiv.
- Piltz, Anders 1991. *Mellan ängel och best: Människans värdighet och gåta i europeisk tradition*. Stockholm: Alfabet.
- Rydbeck, Otto 1923. *Lunds domkyrkas byggnadshistoria*. Lund: Gleerup.
- Sanctuarium Birgerianum. Ärkebiskop Birger Gunnersens gudstjänsstiftelse i Lunds domkyrka, 2022. I: Rydén, Thomas (red.) *Skånsk senmedeltid och renässans*, 26. Lund: Vetenskaps societeten i Lund.
- Swann, June 1996. Shoes Concealed in Buildings. *Costume* 30.
- Swann, June 2001. *History of Footwear in Norway, Sweden and Finland*. Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akad.